

MARIJAN KRAŠ
Varaždin
marijan.kras1@vz.t-com.hr

Primljeno: 24. 01. 2011.
Prihvaćeno: 12. 04. 2011.

DJETINJSTVO I MLADOST MIRKA MALEZA 1924. – 1948.

U ovom radu predstavljen je životopis akademika Mirka Maleza prema malobrojnim dokumentima i starim fotografijama obitelji iz djetinjstva i mladosti, te sjećanja sestre i prijatelja. U članku se oslikava njegov život u rodnome Ivancu od 1924. do odlaska na studij geologije na Prirodoslovno - matematičkom fakultetu u Zagrebu 1948. godine. Mladenački razvoj Mirka Maleza već iz fragmentarnih pojedinosti potvrđuje osobu izvanredne energije i stvaralačkog potencijala koja se opredijelila za prirodne znanosti i smogla na svoom životnom putu ostvariti najviša znanstvena postignuća.

IVANEC IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

Dvadesetih godina prošlog stoljeća Ivanec i bliža okolica broji oko 4.000 žitelja, koji se bave zemljoradnjom, malim obrtima, a 300-400 Ivančana su rudari.

Ivanec tog vremena sa dubokim poznavanjem ljudi i njihovog teškog života nadahnuto je opisao povjesničar Gjuro Szabo u knjizi "Kroz Hrvatsko zagorje":

Ivanec 1920.

"...Milo, mirno mjesto je taj Ivanec, tek nešto snuždeno, uvuklo se u Ivančicu uz Bistricu potok, nu ljudi neveseli nekako, ta mi smo u kraju, gdje je rad težak i beznadan. Mi smo u reviru ugljenika, povremeno se vadi i cinak, okolna sela uz Bednju rade odlično drevnariju, selo Jerovec cijelo je jedna lončarija, a sve u ništa - za ono malo života, što si ga svaki dan teško osvajaju ... Divoan je bio proljetni dan, al badava ga tražiš, kad ga nemaš u duši"! ¹...

Ivanec u djetinjstvu Mirka Maleza bio je malo trgovište, doduše sjedište kotarskog suda, sve do pojave mlade generacije: liječnika dr. Adalberta Spillera Georgijevića, trgovca Milana Gopca, odvjetnika dr. Brune Steinera Županića, Otokara Hrazdire - majstora umjetničke fotografije, učitelja Stjepana Vukovića i drugih koji su pokrenuli bogat društveni život. 1929. godine sagrađen je planinarski dom i piramida za razgledanje na vrhu Ivančice, a u okviru Hrvatskog planinarskog društva djeluje amaterska foto-sekcija. 1932. i 1933. godine Ivančani organiziraju izložbe umjetničke fotografije, a Otokar Hrazdira pokreće jugoslavensko izdanje časopisa "Galerija" s ponajboljim fotografijama toga vremena. Njegova supruga Pavica Hrazdira predsjednica je Narodne čitaonice, amaterska glumica i autorica novela i pripovijedaka, ² a znamenita je po tekstu popijevke "Poleg jedne velke gore".

OBITELJ MALEZ

Mirko Malez rođen je 5. studenoga 1924. u skromnoj obitelji ivanečkog brijačkog obrtnika u kojoj je do 1938. godine rođeno još petoro djece: sestre Marina, Ivanka i Verica, te braća Dragutin i Ivan.

Roditelji Mirka Maleza:
Majka Matilda (1904.-1991.)
i otac Slavko (1903.-1952.)

¹ Szabo Gjuro: Kroz Hrvatsko zagorje. Zagreb, 1939, str. 113.

² Kraš, Marijan: Pavica i Otokar Hrazdira. Varaždin, Mini-print-logo, 2002.

Obitelj Matilde i Slavka Maleza i njihovo šestero djece živjeli su skromno, gotovo na rubu egzistencije; to je između dva svjetska rata bila sudbina većine Ivančana. Žive kao podstanari, i tek nakon 1940. uspijevaju podići skromnu kuću.

Otac Slavko bio je vrstan fotoamater o kojem mi je Petar Jagetić – legenda ivanečke fotografije 16. siječnja 1972. pripovijedao:

“...u Ivancu su svi fotoamateri bili kao jedna familija: otac profesora Mirka Maleza se naveliko i zdušno bavio amaterskom fotografijom oko 1929.-1930. Ja sam kao klinac od 14-15 let dolazil k njemu u brijačnicu i tu smo razgovarali o fotografiji. Imali smo svoj način razmjene mišljenja: nekaj bi ja čul od njih, a oni od mene. Tu je još bio Miroslav Kunić, tapetar, Milan Čiček, trgovac, Franjo Hafner, službenik, dr. Bruno Županić-Steiner, odojjetnik a Otokar Hrazdira se pojavil još ranije” ...³

Iz sjećanja Petra Jagetića razabire se da Mirkov otac nije bio samo lokalni “brico”. Unatoč obitelji od petoro djece i skromne zarade, uspješno se bavio amaterskom fotografijom.

Slavko Malez:
Proštenje u Loboru (1930.)

³ Kraš, Marijan: Pavica i Otokar Hrazdira., str. 77.

Djeca obitelji Malez 1930. godine:
Mirko (drugi desno), Ivka (prva desno),
Ivan (u sredini) Drago (prvi lijevo) i
Marina (druga lijevo)
Foto: Slavko Malez

ŠKOLOVANJE MIRKA MALEZA I NAUKOVANJE ELEKTRIČARSKOG ZANATA

Godina polaska Mirka Maleza u osnovnu školu nije nažalost poznata jer je školska dokumentacija Ivanca do 1945. godine uglavnom uništena. No sa velikom sigurnošću može se pretpostavljati da je to bilo 1931. i da je nakon završena četiri razreda pohađao opetovnicu i završio je 1939. godine. Tada počinje Mirkovo četverogodišnje naukovanje električarskog i strojobravarškog zanata u Hrvatskom rudarskom d.d. - Ivanečkom rudniku lignita.⁴

Ivanečki rudnik lignita
oko 1920.

⁴ Ugovor o učenju Mirka Maleza u trajanju od četiri godine u Hrvatskom rudarskom d.d. Ivanec od 23. listopada 1939.

Ugljenokop je tridesetih godina 20. st. bio suvremeno postrojenje u kojem se proizvodnja odvijala pomoću vlastite električne centrale na parni pogon snage 125 kVA. Mirko Malez uči i radi na održavanju proizvodnje struje, instalacija, električnih pumpi, ventilacije, dizala i separacija stekavši kvalifikaciju strojobravar i elektroinstalatera kod znamenitog majstora Cizera. Od 1939. do 1944. Mirkoje zaposlen kao pomoćnik na održavanju postrojenja ivanečkog ugljenokopa, pa je obitelji olakšao materijalno stanje.⁵

POTICAJI UČITELJA I ARHEOLOGA STJEPANA VUKOVIĆA

U djetinjstvu Mirka Maleza sudbinski je utjecaj učitelja Stjepana Vukovića,⁶ koji je radio u školama u Jurketincu, Donjoj Voći, Ivancu i Odgojnom zavodu Pahinsko. U ljeto 1935. Vuković priređuje *Izložbu prethistorijskih nalaza* iz špilje Vindije, Mačkove špilje u Velikoj Sutinskoj i iz Severovog kamenoloma kraj Vuglovca.⁷

Ova je izložba održana u jedanaestoj godini Mirkovog života i bilo bi preuzetno tvrditi da je "presudno" utjecala na njegov životni put. Ali da je tokom narednih godina – sve do završetka varaždinske gimnazije Stjepan Vuković bio njegov uzor i mentor, potvrdila je sestra Mirka Maleza.⁸ Pored toga Mirko je učesnik i autor članaka o sudjelovanju đaka varaždinske gimnazije u paleontološkom istraživanju špilje Vindije koje je organizirao Stjepan Vuković.

Uz školsku nastavu i tokom zanata, Mirko i njegovi vršnjaci istražuju okolicu Ivanca: prirodu, biljke, životinje, tlo, špilje i pećine i pretpovijesna nalazišta. Dječaci otkrivaju Vražju pećinu kod Prigorca uz koju se kopala željezna ruda limonit (od koje se pripremao oker za bojenje kuća), Temni dol podno Ivančice, nalazište željezno-manganske rude, Velike oberši, nalazište cinkove rude, uz potok Željeznicu nalazišta željezne rude, istražuju pećine u kraj Ivanca, Veliku Sutinsku i špilju Vindiju. Mirko postaje strastveni sakupljač stijena i minerala, flore i faune, a ostaci njegove zbirke djelomično su očuvani do danas.

⁵ Uvjerjenje o trajanju učenja Mirka Maleza od 25. lipnja 1943. i Potvrda o naukovanju Hrvatskog rudarskog d.d. Ivanec od 10. kolovoza 1943.

⁶ Stjepan Vuković. In memoriam. – Ivanečki kalendar 1975, str. 114.

⁷ Prethistorijska izložba u Ivancu. – Varaždinske novosti, god. 6/1935, br. 300, str. 5.

⁸ Izjava Verice Hrg autoru članka u razgovoru 20. listopada 2010.

MLADENAČKA PRIRODOSLOVNA ISTRAŽIVANJA MIRKA MALEZA

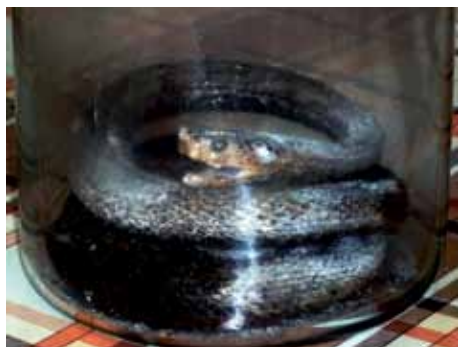

Mirko Malez 1945.

U ostavštini Mirka Maleza u Ivancu čuva se članak "Poskoci u našoj okolini" u kojem je zabilježen školski izlet 1938. godine:

*... Godine 1938. mjeseca srpnja nalazili smo se na đačkoj ekskurziji po Ravnoj gori i okolini. Tom prilikom ulovio sam poskoka (*Vipera ammodytes*) u nedalekoj blizini potoka Vel. Sutinska, na pećinama koje su okrenute prema jugu. Nalaz poskoka u našoj okolini vrlo me je zanimao. Poskoka sam kod kuće preparirao u formaldehidu.⁹ ...*

Istovremeno Mirko je napisao kraći tekst "Konzerviranje zooloških i botaničkih preparata u formalinu" u kojem opisuje svoja iskustva u čuvanju biljaka i životinja u formaldehidu, što osigurava trajno i kvalitetno zadržavanje svih svojstava.¹⁰

Okamine, minerali i riđovka iz zbirke M. Maleza pohranjena kod Verice Hrg, sestre Mirka Maleza u Ivancu

Na Staru godinu 1945. krenuli smo nas nekolicina na istraživanje Ravne gore. Putem smo našli lijepe kristale kremena, pa smo uzeli nekoliko komada u naprtnjaču da upotpuni-

⁹ Malez, Mirko: Poskoci u našoj okolini. (rukopis) Varaždin, 1945.

¹⁰ Malez, Mirko: Konzerviranje zooloških i botaničkih preparata u formalinu. (rukopis) Varaždin, 1945.

nimo naše mineraloške zbirke. Nakon kratkog odmora krenuli smo do prve spilje koja se nalazi u neposrednoj blizini lugarnice. Otvor spilje je jako uzak, a izgleda da je hotimično naslagano kamenje pred ulazom. Tko zna, možda je prehistorijski čovjek načinio ovu "barikadu" za obranu protiv zvojeradi ili da mu bude toplije u spilji. ... U unutrašnjosti prvu pažnju obratili smo fauni te spilje i uočili šišmiša kako spava zimski san. Jakim reflektorom počeli smo pretraživati pukotine u kojima smo našli razne životinjske. Fauna spilje je bogata raznim insektima, paucima, šišmišima, skakavcima, a našli smo čak i tri živa leptira. Kod tih podzemnih životinja lijepo se vidi prilagodba za život u tami. Izgubivši u tami vid i boju, priroda im je stvorila osobito razvijene organe za opip i njuh, a isto tako se odlikuju dugim nogama.¹¹

Mladenački tekstovi Mirka Maleza nastali na početku gimnazijskog školovanja pokazuju veliko zanimanje za svijet prirode, njezinu raznolikost i zakonitosti. Naglašen je interes za geologiju i istraživanje podzemlja špilja, znanstvenih područja u kojima je Mirko Malez postao jedan od vodećih svjetskih znanstvenika.

1945. GODINA: KRIŽNI PUT I VARAŽDINSKA GIMNAZIJA

Mirko je pokušao nastaviti školovanje u Varaždinu u 1944. godini,¹² ali su prepreke pred kraj rata bile prevelike. Pored skraćene nastave, čestih prekida zbog bombardiranja grada i željeznički promet Varaždin – Ivanec bio je nerediteljno i skraćen samo do Stažnjevca u kojem je bio srušen most na Bednji. Pred sam kraj 2. svjetskog rata uključen je u domobransku vojsku, a po njegovu završetku nije izbjegao stradavanje na križnom putu. Našavši se na kraju "puta" negdje u Srbiji, izdvojen je iz grupe i povjerena mu je obnova jedne elektrane, što je on uspješno izvršio i tako stvorio mogućnost za povratak obitelji u Ivanec.¹³

U jesen 1945. Mirko Malez ostvaruje svoju davnu želju: upisuje se u peti razred Gimnazije u Varaždinu i do kraja školske godine 1945/46. završava i šesti razred. Školske godine 1947/48. polazi sedmi i osmi razred, te polaže maturu zajedno sa ivanečkim vršnjacima Vinkom Gečekom, Branimirom Jagetićem, Radovanom Karažincem, Stjepanom Perhajem, Mihajlom Šimovićem i Zvonkom Vidonijem.¹⁴ Tako je Mirko došao do svog velikog životnog cilja - studija geologije i paleontologije na Prirodoslovno matematičkom fakultetu u Zagrebu.

¹¹ Malez, Mirko: Jedan dan na Ravoj gori. (rukopis) Varaždin, 1945. Pod 'nekolicinom' vjerojatno su bili Mirkovi vršnjaci Radovan Karažinec i Zvonko Vidoni.

¹² Liječnička svjedodžba Mirka Maleza od 4. kolovoza 1944. radi polaska Rudarske škole u Varaždinu.

¹³ Herak, Milan, o.c.

¹⁴ Gimnazija – SC Gabriel Santo Varaždin 1636.-1986. Varaždin, 1986., str. 414. Za brojne podatke u članku zahvaljujem g. Zvonku Vidoniju iz Ivanca.

Mirko Malez istražuje Vindiju

Diplomirao je 1953. godine, a 1963. doktorira s temom "Stratigrafsko i paleontološko proučavanje diluvijalnog nalazišta u pećini Veternici ." Redovni član JAZU-HAZU postaje 1979. godine, a dopisni član Austrijske akademije znanosti 1989.

Tokom svog neumornog stvaralačkog života Mirko Malez je posvetio istraživanjima ivanečkog kraja. U njegovoj bibliografiji koja ukupno obuhvaća 430 znanstvenih radova i stručnih članaka, o špilji Vindiji, Velikoj pećini, Ivančici, Ravnoj gori i drugim lokalitetima napisao je sedamdesetak tekstova. Mirkov znanstveni rad svjedoči o značenju Ivanca i okolice sažet u znanstvenom radu uz 800. obljetnicu grada Varaždina:

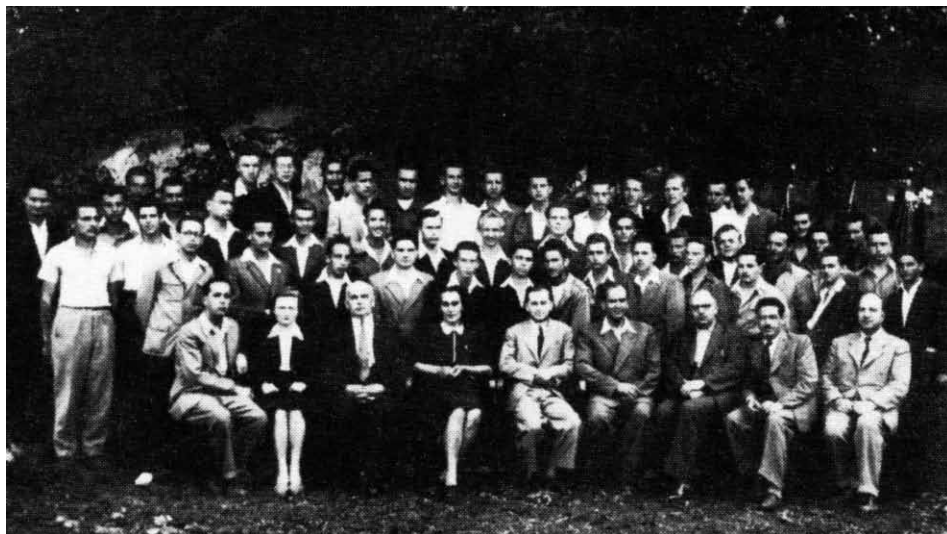
*... Varaždinska regija predstavljala je prirodnu ekumenu paleolitskih lovaca tijekom pleistocena i tu se nalazila "kolijevka paleolitika" i to ne samo za Hrvatsku i Jugoslaviju, već i za cijeli teritorij jugoistočne Evrope. ...*¹⁵

Životni put Mirka Maleza bio je ispunjen neprekidnim radom i istraživanjima, a prerana smrt 23. kolovoza 1990. ostavila je nenadoknadivu prazninu u hrvatskoj i svjetskoj znanstvenoj zajednici.

Ivančani pamte znanstveno djelo svog sugrađana. U znak trajnog sjećanja središnja ulica Grada Ivanca prozvana je Ulicom akademika Mirka Maleza.

¹⁵ Malez, Mirko: Razvoj kvartara, fosilnog čovjeka i njegovih materijalnih kultura na tlu sjeverne Hrvatske.

Varaždinski zbornik : zbornik radova za znanstvenog skupa održanog u Varaždinu od 1. do 3. listopada 1981., str. 129-144.

Profesori i maturanti 8.a i 8.b razreda Gimnazije Varaždin škol. god. 1947./48.
Mirko Malez u krugu

LITERATURA

1. Gimnazija – SC Gabriel Santo Varaždin 1636. – 1986. Varaždin, 1986.
2. Kraš, Marijan: Pavica i Otokar Hrazdira, Varaždin, 2002.
3. Herak, M., Paunović, M., Brajković, D.: (1992) : Mirko Malez (1924. – 1990.), Spomenica preminulim academicima, HAZU, svz. 66; Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
4. Szabo, Gjuro: Kroz Hrvatsko zagorje, Zagreb, 1939.

SAŽETAK

DJETINJSTVO I MLADOST MIRKA MALEZA 1924. – 1948.

U ovom radu predstavljen je životopis akademika Mirka Maleza prema malobrojnim dokumentima i starim fotografijama obitelji iz djetinjstva i mladosti, sjećanjima sestre i prijatelja. U članku se oslikava njegov život u rodnome Ivancu od 1924. do odlaska na studij geologije na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu 1948. godine.

Obitelj Matilde i Slavka Maleza i njihovo šestero djece živjeli su skromno, gotovo na rubu egzistencije. Unatoč oskudice, skromnim životom i marljivošću obitelj Malez podigla je i školovala brojnu djecu koja su uspjela u svom životnom putu.

Godina polaska Mirka Maleza u osnovnu školu nije nažalost poznata. No sa velikom sigurnošću može se pretpostavljati da je to bilo 1931. i da je nakon završena četiri razreda pohađao opetovnicu i završio je 1939. godine. Tada počinje Mirkovo četverogodišnje naukovanje električarskog i strojobravararskog zanata u Hrvatskom rudarskom d.d. - Ivanečkom rudniku lignita.

Uz školsku nastavu i tokom zanata, Mirko i njegovi vršnjaci istražuju okolicu Ivanca: prirodu, biljke, životinje, tlo, špilje, pećine i pretpovijesna nalazišta.

U jesen 1945. Mirko Malez ostvaruje svoju davnu želju: upisuje se u peti razred Gimnazije u Varaždinu i do kraja školske godine 1945/46. završava i šesti razred. Školske godine 1947/48. polazi sedmi i osmi razred, te polaže maturu. Tako je Mirko došao do svog velikog životnog cilja - studija geologije na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu.

Ključne riječi: Akademik Mirko Malez; životopis 1924. - 1948.; Ivanec društvene prilike sredinom 1924. - 1948.

SUMMARY

THE CHILDHOOD AND YOUTH OF MIRKO MALEZ 1924 –1948

This work tries to bring to life the biography of academic Mirko Malez, based on the few documents and photographs of the family, originating from his childhood and youth and from recollections of his sister and friends. The article pictures his life in hometown Ivanec from 1924 until his leaving in 1948 to start studying geology at the Faculty of Science in Zagreb.

The family of Matilda and Slavko Malez and their six children lived modestly, almost in poverty, which was a common destiny between the two wars. Despite the lack of means, by living modestly and working hard the family managed to raise and school their many children who all succeeded later in life.

It is not known when exactly Mirko Malez started elementary school. But we can with great certainty presume that it was in 1931. In 1939 he started his apprenticeship as electrician and machinist at the Croatian mines ltd. – Wood coal mine in Ivanec.

During his schooling and apprenticeship, Mirko and his friends spend their time exploring the surroundings of Ivanec – its nature, plants, animals, ground, caves and prehistoric sites.

In autumn 1945 his long-time wish comes true and he starts the fifth grade in Varaždin grammar school and completes the sixth grade during 1945 / 46 academic year. During 1947 /48 he completed seventh and eighth grades and takes his finals. Hence he achieved his long term goal – study of geology at the Faculty of Science in Zagreb.

Key words: Academic Mirko Malez; biography 1924 - 1948; Ivanec – social circumstances 1924 – 1948.